

MILOSLAV ŠAŠEK

MIGRACE V SEVEROČESKÉM KRAJI V LETECH 1983 - 1988

(Se zvláštním zřetelem na Liberecko a Jablonecko)

M. Š a š e k : *Migration in the Northbohemian Region in 1983 - 1988*. - Sborník ČGS, 96, 4, p. 219 - 229 (1991). - The contribution deals with the analyses of migration of the population in the former Northbohemian Region in 1983 - 1988, especially according to its educational status in particular Districts, 4 regions and some big towns (with the stress on Liberec and Jablonec).

KEY WORDS: analysis of migration - immigration rate - educational status.

Úvod

Cílem tohoto příspěvku je přispět k analýze dosavadního migračního vývoje v bývalém Severočeském kraji se zaměřením na podrobnou analýzu období 1983 - 1988 nejen za kraj a okresy, ale i za jednotlivé regiony a velká města. Hlavní pozornost se věnuje analýzám migrantů podle dosaženého vzdělání.

V roce 1983 bylo poprvé od počátku 50. let zaznamenáno v Severočeském kraji kladné migrační saldo. Tento "obrat" byl oslavován tehdejšími krajskými orgány jako veliký úspěch sociální a regionální politiky. Následující analýzy mohou dát odpověď, zda to byly oslavy oprávněné.

Celková mimokrajská výměna Severočeského kraje dosáhla u ekonomicky aktivních 65 305 osob, přičemž v celém sledovaném období dochází k trvalému růstu fluktuace. Celkové migrační saldo je kladné (1943), v jednotlivých letech od 275 (1984) po 553 (1986), v roce 1988 je pak zaznamenáno saldo záporné (-87). Přílivový poměr je za celé období 106 (přistěhovalí/vystěhovalí x 100). Na celkové mezikrajské migraci v rámci celého Československa (359 282 osob) se podílí 18,2 %.

Porovnáme-li přílivový poměr ve všech 12 krajích, je po Bratislavě (279) a Praze (218) s hodnotou 106 na 3. místě. Z ostatních krajů migračního zisku dosahuje již jen Jihočeský (104). Hodnota 47 u Východoslovenského kraje jej potvrzuje jako nejvýznamnější zdrojové území pracovních sil. Pro vysokoškoláky je přílivový poměr v Praze 283, v Bratislavě 295 a v Severočeském kraji 92. Vysokoškoláky ztrácejí i ostatní kraje Československa.

Mezikrajská migrace v okresech Severočeského kraje

Významným a často dominujícím znakem migračních pohybů je jejich prostorová nevyrovnanost, projevující se v rozdílné intenzitě a měnící se struktuře. Ukazuje se, že tento proces se výrazně liší svým chováním v různých částech kraje. Proto si rozebereme výměnnou migraci podle jednotlivých okresů Severočeského kraje.

Podíl na kladném saldu kraje mají zejména okresy Česká Lípa, Liberec a Chomutov, největší záporná salda pak okresy Litoměřice, Děčín a Teplice. Ústí n. L. se vyznačuje rozkolísanými přílivy v jednotlivých letech. Jestliže srovnáme okresy podle velikosti přílivového poměru v letech 1983 - 1988, dostáváme toto pořadí:

Česká Lípa	164	Louny	106
Liberec	115	Ústí n. L.	101
Chomutov	114	Teplice	88
Jablonec n. N.	111	Děčín	85
Most	107	Litoměřice	76

Přítom přílivový poměr České Lípy klesá celé sledované období (z 240 v r. 1983 na 113 v r. 1988) jako důsledek poklesu významu uranového průmyslu. Nejmenší rozptyl v hodnotách pro jednotlivé roky je v okresech Litoměřice (70 - 80) a Děčín (81 - 95). Naproti tomu vysoký je v okresech Teplice (71 - 111) a Ústí n. L. (84 - 117).

V těchto hodnotách se nejčastěji odráží osídlení velkých obytných souborů (např. Teplice 1986, Česká Lípa 1983, Ústí n. L. 1985, 1988).

Pokud jde o kvalifikační strukturu migrantů v jednotlivých okresech, nejpříznivěji se mimokrajská migrace projevuje v kvalifikační struktuře okresů Liberec a Louny, které mají jako jediné vyšší podíl kvalifikovaných (SŠ a VŠ) imigrantů než emigrantů, cstatní okresy pak nižší, nejvíce okresy pánevní. Přítom toto zhoršování kvalifikační a vzdělanc stní struktury má dlouhodobý charakter a bylo založeno již zaměřením ekonomiky západní části kraje na palivoenergetický komplex.

Pokud jde o věkovou strukturu migrantů, neliší se jednotlivé okresy od sebe zdaleka tolik jako v kvalifikační struktuře; přicházejí mladí od 29 let, odchází hlavně střední věk 30 - 39 let.

Regionální rozdíly migračních procesů

Severočeský kraj byl při svém vzniku v roce 1960 ustaven jako krajně nehomogenní jednotka. Vzhledem k tomu údaje poskytované za celek nemají vypovídací hodnotu pro jednotlivé, navzájem se velice lišící regiony. Proto jsem vymezil 4 regiony, které jsou v rámci kraje relativně homogenní:

1. Region "Pánev" tvořený okresy Chomutov, Most, Teplice, Ústí n. L. a Děčínský městský region (okres Děčín po Lužické hory).
2. Region "Zemědělský" vymezený hranicemi okresů Litoměřice a Louny.

Tab. 1 - Podíl jednotlivých regionů na migračním obratu a počtu obyvatel severních Čech a jejich přílivový index

	migr. obrat 1983-1988	% kraje	stř. stav obyv. v tis.	% kraje	přílivový index
Pánev	29 317	44,9	565	48,1	101
Zemědělský	14 192	22,3	207	17,6	91
LSRA	12 732	19,5	247	21,0	113
Českolipsko	9 065	13,9	156	13,3	146
Celkem	65 305	100,0	1 175	100,0	106

Pozn.: migrační obrat = přistěhovalí + vystěhovalí
přílivový index = přistěhovalí/vystěhovalí . 100

3. Region "Českolipsko"; k okresu Česká Lípa přičleňují Šluknovský výběžek a Českokamenicko.
4. Region "LSRA" (Liberecká sídelní regionální aglomerace), tvořený okresy Liberec a Jablonec nad Nisou.

Srovnáme-li podíl jednotlivých regionů na celkovém počtu obyvatel kraje a jejich podíl na mimokrajském migračním obratu v letech 1983 - 1988, je podíl regionů "Pánev" a "LSRA" vyšší na počtu obyvatel, regiony "Zemědělský" a "Českolipsko" mají vyšší podíl na migračním obratu. Podíl na migraci v uvedeném období zůstává u regionů "LSRA" a "Zemědělský" poměrně stabilní, u regionu "Pánev" stále vzrůstá, podíl "Českolipska" poměrně výrazně klesá. Je to důsledek poklesu významu uranového průmyslu v 80. letech, snižování počtu pracovních příležitostí v něm, a tím i poklesu atraktivity Českolipska pro příliv zejména nekvalifikovaných sil.

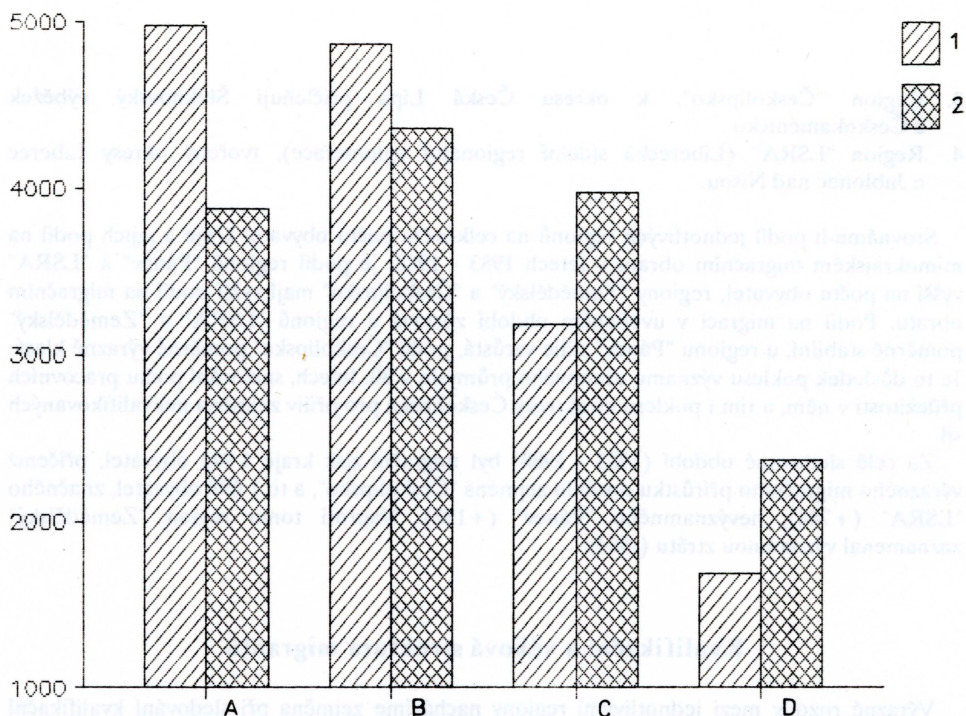
Za celé sledované období (1983 - 1988) byl migrační zisk kraje 1 943 obyvatel, přičemž výrazného migračního přírůstku dosáhl zejména "Českolipsko", a to 1 698 obyvatel, značného "LSRA" (+744), nevýznamného "Pánev" (+132). Naproti tomu region "Zemědělský" zaznamenal významnou ztrátu (-664).

Kvalifikační a věková struktura migrantů

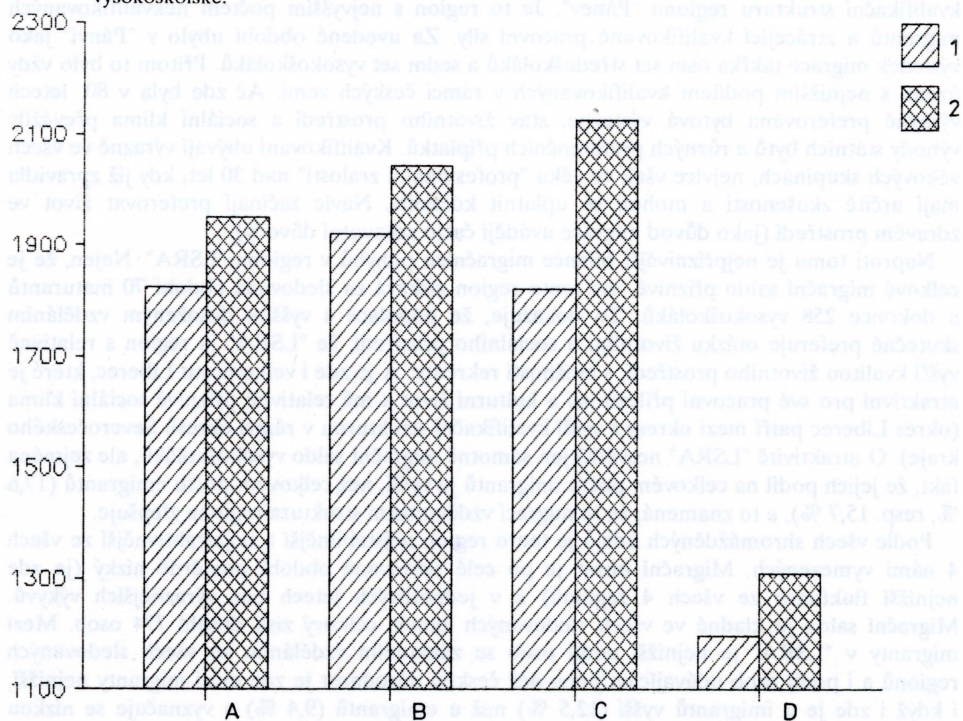
Výrazné rozdíly mezi jednotlivými regiony nacházíme zejména při sledování kvalifikační struktury migrantů. Kraj ve sledovaném období ztrácí jako celek 1 016 kvalifikovaných (z toho 611 středoškoláků s maturitou a 405 vysokoškolsky vzdělaných. Nejtěžší dopad má migrace na kvalifikační strukturu regionu "Pánev". Je to region s nejvyšším počtem nekvalifikovaných migrantů a ztrácející kvalifikované pracovní síly. Za uvedené období ubylo v "Pánvi" jako výsledek migrace takřka osm set středoškoláků a sedm set vysokoškoláků. Přitom to bylo vždy území s nejnižším podílem kvalifikovaných v rámci českých zemí. Ač zde byla v 80. letech výrazně preferována bytová výstavba, stav životního prostředí a sociální klima převážily výhody státních bytů a různých preferenčních příplatků. Kvalifikovaní ubývají výrazně ve všech věkových skupinách, nejvíce však ve věku "profesionální zralosti" nad 30 let, kdy již zpravidla mají určité zkušenosti a mohou se uplatnit kdekoliv. Navíc začínají preferovat život ve zdravém prostředí (jako důvod migrace uvádějí často zdravotní důvody).

Naproti tomu je nejpříznivější bilance migračních pohybů v regionu "LSRA". Nejen, že je celkové migrační saldo příznivé, ale tento region získává za sledované období 70 maturantů a dokonce 258 vysokoškoláků. To dokazuje, že populace s vyšším dosaženým vzděláním skutečně preferuje otázku životního a sociálního prostředí, že "LSRA" je region s relativně vyšší kvalitou životního prostředí, s možností rekreace. A je zde i velkoměsto Liberec, které je atraktivní pro své pracovní příležitosti a kulturní život a má relativně příznivé sociální klima (okres Liberec patří mezi okresy s vyšší kvalifikační strukturou v rámci okresů Severočeského kraje). O atraktivitě "LSRA" nesvědčí jen samotné migrační saldo vysokoškoláků, ale zejména fakt, že jejich podíl na celkovém počtu imigrantů je vyšší, než celkovému počtu emigrantů (17,6 %, resp. 15,7 %), a to znamená, že se migrační vzdělanostní struktura regionu zlepšuje.

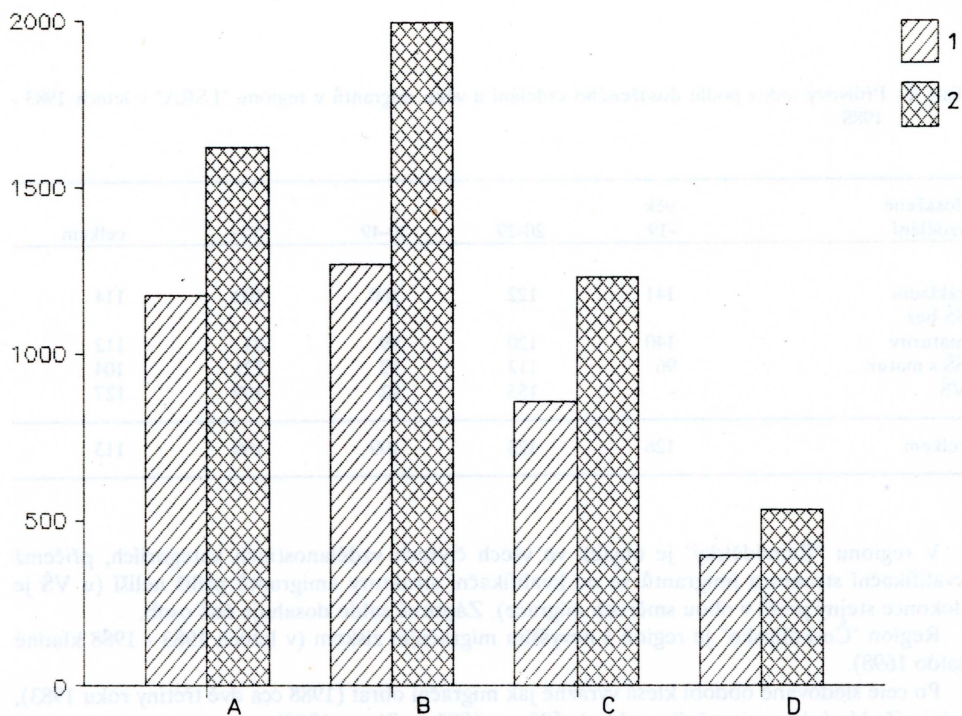
Podle všech shromážděných údajů je tento region nejstabilnější a nejatraktivnější ze všech 4 námi vymezených. Migrační obrat je po celé sledované období poměrně nízký (je zde nejnižší fluktuace ze všech 4 regionů) a v jednotlivých letech bez výraznějších výkyvů. Migrační saldo je kladné ve všech sledovaných letech, celkový zisk dosáhl 774 osob. Mezi migranty v "LSRA" je nejnižší podíl osob se základním vzděláním ze všech sledovaných regionů a i podíl osob udávajících jinou než českou národnost je zde mezi migranty nejnižší, i když i zde je u imigrantů vyšší (12,5 %) než u emigrantů (9,4 %) a vyznačuje se nízkou kvalifikační strukturou, stejně jako ve všech regionech vyjma "Zemědělský".

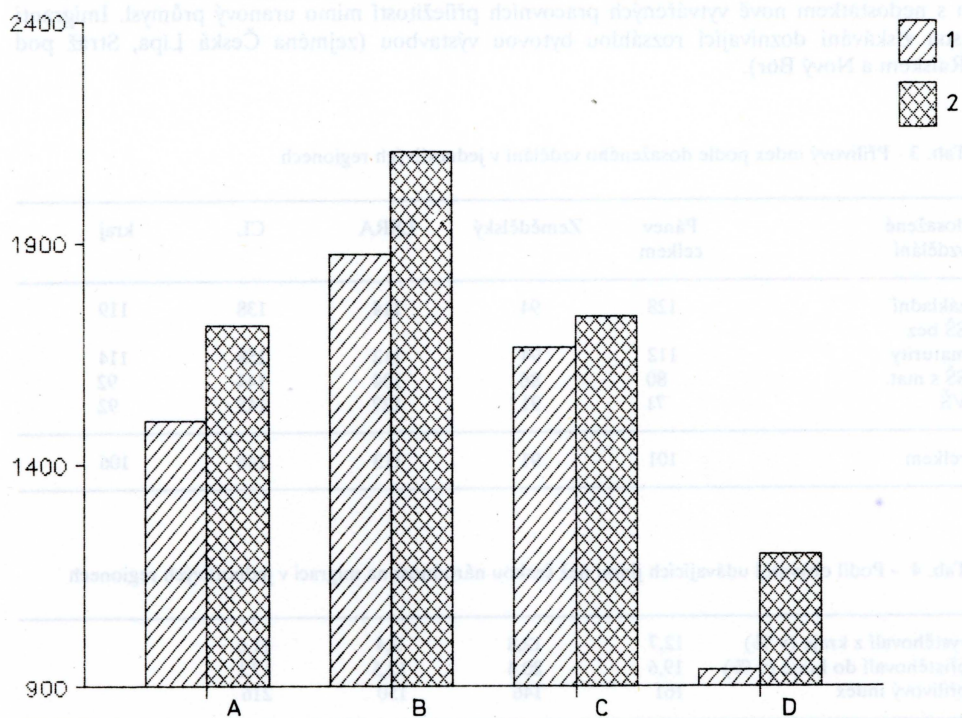
Obr. 1 - Migrace obyvatel podle dosaženého vzdělání v regionu "Pánev". 1 - přistěhovalí, 2 - vystěhovalí, vzdělání: A - základní, B - středoškolské bez maturity, C - středoškolské s maturitou, D - vysokoškolské.

Obr. 2 - Migrace v regionu "Zemědělský". Legenda jako u obr. 1.

Obr. 3 - Migrace v regionu "Českolipsko". Legenda jako u obr. 1.

Obr. 4 - v regionu "LSRA". Legenda jako u obr. 1.

Tab. 2 - Přílivový index podle dosaženého vzdělání a věku migrantů v regionu "LSRA" v letech 1983 - 1988

dosažené vzdělání	věk				celkem
	-19	20-29	30-49	50+	
základní SŠ bez maturity	141	122	160	103	114
SŠ s matur.	140	120	99	81	112
VŠ	96	112	92	121	104
	-	153	92	109	127
celkem	126	123	109	100	113

V regionu "Zemědělský" je úbytek ve všech čtyřech vzdělanostních kategoriích, přičemž kvalifikační struktura imigrantů se od kvalifikační struktury emigrantů příliš neliší (u VŠ je dokonce stejný podíl v obou směrech migrace). Záporné saldo dosahuje 664 osob.

Region "Českolipsko" je region s nevyšším migračním ziskem (v letech 1983 - 1988 kladné saldo 1698).

Po celé sledované období klesá výrazně jak migrační obrat (1988 cca dvě třetiny roku 1983), tak i výše kladného migračního salda (z 523 v r. 1983 na 71 v r. 1988).

Saldo je kladné ve všech vzdělanostních kategoriích migrantů v každém sledovaném roce, kvalifikační struktura se mírně zhoršuje. Snížení migrace je spojeno s koncem boomu a s nedostatkem nově vytvářených pracovních příležitostí mimo uranový průmysl. Imigranti jsou získávání doznívající rozsáhlou bytovou výstavbou (zejména Česká Lípa, Stráž pod Ralskem a Nový Bor).

Tab. 3 - Přílivový index podle dosaženého vzdělání v jednotlivých regionech

dosažené vzdělání	Pánev celkem	Zemědělský	LSRA	CL	kraj
základní SŠ bez maturity	128	94	114	138	119
SŠ s mat.	112	94	112	158	114
VŠ	80	86	104	144	92
	71	91	127	145	92
celkem	101	91	113	146	106

Tab. 4 - Podíl obyvatel udávajících jinou než českou národnost na migraci v jednotlivých regionech

vystěhovalí z kraje (v %)	12,7	12,8	9,4	11,6
přistěhovalí do kraje (v %)	19,6	20,4	12,5	17,1
přílivový index	161	146	150	216

Tab. 5 - Mimokrajská migrace Liberecka a Jablonecka v letech 1983-1988 podle dosaženého vzdělání

1. Základní vzdělání

	Jablonecko	Liberecko
z kraje	598	894
	26,1	24,2
do kraje	708	1008
	27,9	23,9
celkem	1306	1902

2. Středoškolské vzdělání bez maturity

z kraje	755	1122
	33,0	30,4
do kraje	873	1233
	34,4	29,2
celkem	1628	2355

3. Středoškolské vzdělání s maturitou

z kraje	631	1035
	27,6	28,1
do kraje	609	1127
	24,0	26,7
celkem	1240	2162

4. Vysokoškolské vzdělání

z kraje	306	634
	13,3	17,2
do kraje	344	854
	13,2	20,2
celkem	650	1488

Celkem

z kraje	2290	3685
	100,0	100,0
do kraje	2534	4222
	100,0	100,0
celkem	4824	7907
	100,0	100,0

Analýza migrace velkých měst regionů "Pánev" a "LSRA"

Růst velkých měst byl vždy podmíněn přílivem obyvatel z jejich zázemí. Dnes, kdy přirozený přírůstek v Čechách je zanedbatelný, se migrace stala hlavní složkou růstu měst. Z údajů o 4 kategoriích dosaženého vzdělání migrantů a směrech migrace (vlastní okres,

sousední okresy, Čechy bez Prahy, Praha, Morava, Slovensko), můžeme na základě porovnání měst stejných velikostních kategorií (Ústí n. L., Liberec a Teplice a Děčín, Jablonec n. N.) dokázat atraktivitu Liberecka pro kvalifikovanou složku migrace, a co je závažnější, i stále se zhoršující vzdělanostní strukturu nejvýznamnějších měst v "Pánvi". Přílivový poměr vysokoškoláků je v Liberci 151, Jablonci n. N. 140, Děčíně 95, Teplicích 94 a v Ústí n. L. dokonce jen 72. Pokud jde o směry migrace, pět měst je výrazně migračně ztrátových vůči Praze. Naopak všechna města mají vysoké přílivové poměry se Slovenskem, přičemž migrační oblast je výrazně vyšší ve městech "Pánve". Města "Pánve" migračně ztrácejí i se zbytkem Čech, Děčín navíc se sousedními okresy.

Tab. 6 - Migrace podle dosaženého vzdělání: město Liberec

1. základní
1983 - 1988

	VO	SO	Č	P	M	S	celkem
V	590	370	659	169	82	74	1 944
P	777	418	939	115	125	114	2 488
S	187	48	280	-54	43	40	544
I	132	113	142	68	159	154	128

2. středoškolské bez maturity
1983 - 1988

V	577	492	631	150	100	44	1 994
P	736	465	820	109	122	64	2 333
S	159	-27	189	-41	22	20	339
I	128	95	130	73	122	145	117

3. středoškolské s maturitou
1983 - 1988

V	347	394	608	315	132	36	1 832
P	512	444	1028	165	177	82	2 400
S	165	50	420	-150	45	46	568
I	148	113	168	52	134	228	131

4. vysokoškolské
1983 - 1988

V	85	143	290	236	64	23	841
P	99	153	685	144	136	57	1 274
S	14	10	395	-92	72	34	433
I	116	107	236	61	213	248	151

5. migrace celkem
1983 - 1988

V	1599	1399	2188	870	378	177	6 611
P	2124	1480	3472	533	560	314	8 495
S	525	81	1284	-337	182	140	1 884
I	133	106	159	61	148	179	128

Tab. 7 - Migrace podle dosaženého vzdělání: město Jablonec n. N.

1. základní
1983 - 1988

	VO	SO	Č	P	M	S	celkem
313	240	380	53	52	57	1 095	
P	626	237	406	38	58	75	1 440
S	313	-3	26	-15	6	18	345
I	200	99	107	72	112	132	132

2. středoškolské bez maturity
1983 - 1988

V	294	263	314	58	45	19	995
P	531	278	438	60	55	27	1389
S	237	15	124	2	10	8	394
I	181	106	139	103	122	143	140

3. středoškolské s maturitou
1983 - 1988

V	187	231	273	138	33	23	885
P	403	259	467	63	59	14	1263
S	216	28	194	-75	26	-9	378
I	216	112	171	46	179	61	143

4. vysokoškolské
1983 - 1988

V	49	78	120	88	17	2	354
P	78	98	217	58	33	12	496
S	29	20	97	-30	16	10	142
I	159	136	181	66	194	600	140

5. migrace celkem
1983 - 1988

V	843	812	1087	337	147	101	3329
P	1634	872	1528	219	205	128	4588
S	791	60	441	-118	58	27	1259
I	194	107	141	65	139	127	138

Vysvětlivky k tab. 6 a 7:

VO - vlastní okres, SO - sousední okresy, Č - Čechy bez Prahy, P - Praha, M - Morava, S - Slovensko; V - vystěhovalí, P - přistěhovalí, S - saldo migrace, I - přílivový index (poměr) P/V x 100

Závěr

Příspěvek analyzuje migraci v Severočeském kraji v letech 1983 - 1988 za území bývalého kraje, 10 okresů a ve 4 nově vymezených regionech "Pánev", "LSRA", "Zemědělský" a "Českolipsko". Dále v 5 velkých městech regionu "Pánev" (Ústí n. L., Teplice a Děčín) a zejména "LSRA" (Liberec a Jablonec n. N.).

Největší pozornost je věnována analýzám podle dosaženého vzdělání. Jde o 4 stupně: základní vzdělání, středoškolské bez maturity, středoškolské s maturitou a vysokoškolské. Analýzy odhalují stále zhoršování vzdělávací struktury regionu "Pánev", který přitahuje nekvalifikované migranty a ztrácí obyvatele s vyšším stupněm vzdělání, kteří preferují lepší

životní a sociální prostředí, než jim poskytuje výše uvedený region. Naopak region "LSRA" migrací svou kvalifikační strukturu zlepšuje.

Migrační toky měst jsou sledovány ve vlastním okrese, se sousedními okresy, s Čechami bez Prahy, s Prahou, s Moravou a se Slovenskem. Všechna uvedená města mají záporné migrační saldo s Prahou, města v "LSRA" jsou výrazně migračně zisková ze všech ostatních směrů, zatímco města "Pánve" ztrácejí i ze zbytkem Čech a celkové migrační saldo je výrazně nižší. U všech měst je významný příliv ze Slovenska.

L i t e r a t u r a :

1. DRBOHLAV, D.: Migrační atraktivita měst ČSR (a její motivační specifikace). Sborník ČSGS, 94, č. 1 s. 5-18, Praha, Academia 1989.
2. DRBOHLAV, D.: Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva. Kandidátská disertace. Praha, přírodovědecká fakulta UK 1989, 236 s.
3. HAMPL, M., PAVLÍK, Z.: On the Nature of Demographic and Geodemographic Structures. AUC Geographica, 13, s. 3-23, Praha, Univerzita Karlova 1977.
4. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNL, K.: Sociálně-geografická regionalizace ČSR. Praha, VÚSEI a ČSDS při ČSAV 1978, 304 s.
5. HAMPL, M.: K hodnocení vývoje geografické koncentrace obyvatelstva (na příkladu Československa). AUC Geographica, 13, s. 12-26, Praha, Univerzita Karlova 1978.
6. HAMPL, M.; GARDAVSKÝ, V., KÜHNL, K.: Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Praha, Univerzita Karlova 1989, 255 s.
7. KÁRA, J., KUČERA, T.: Stěhování obyvatelstva (mapový list a text). In: Atlas obyvatelstva ČSSR. Brno, Geografický ústav ČSAV 1987.
8. KÁRA, J.: K hodnocení středisek sociálně-geografických regionů. AUC, Geographica, 15, č. 2, s. 53-69, Praha, Univerzita Karlova 1980.
9. KÁRA, J.: Demografická situace a současná tendence vývoje osídlení ČSSR. In: Sborník prací k 90. narozeninám prof. RNDr. Jaromíra Korčáka, DrSc. Sborník prací 9, s. 105-116, Brno, GGÚ ČSAV 1985.
10. KÁRA, J.: Obecné souvislosti výhledového rozvoje osídlení v Československu. Sborník ČSGS 95, č. 2, s. 81-86, Praha, Academia 1990.
11. KÜHNL, K.: Geografická struktura migrace obyvatelstva v Čechách. Kandidátská disertace. Praha, přírodovědecká fakulta UK, 1975, 106 s.
12. KÜHNL, K.: Selected aspects of migration motivation in the Czech Socialist Republic. AUC, Geographica, 13, č. 1, s. 3-11, Praha, Karlova Univerzita 1978.
13. KÜHNL, K.: Migration and Settlement: 16. Czechoslovakia, Laxenburg, IIASA 1982, 124 s.
14. ŠAŠEK, M., ŘEHÁK, S.: Analýza vývoje sídelních struktur průmyslově vyspělých oblastí ve vazbě na změny mobility obyvatelstva. Ústí n. L., SEÚ ČSAV 1987, 79 s.
15. ŠAŠEK, M.: Migrace obyvatelstva v Severočeském kraji: analýza dosavadního vývoje, podklady a návrhy pro stabilizační opatření. Ústí n. L., SEÚ ČSAV, 38 s.
16. ŠAŠEK, M., ŘEHÁK, J.: Analýza migrace obyvatelstva Severočeského kraje ve vztahu ke kvalifikační struktuře migrantů. Ústí n. L., SEÚ ČSAV 1990, 48 s.
17. ŠAŠEK, M.: Analýza migrace obyvatelstva Severočeského kraje. Ústí n. L., SEÚ ČSAV 1990, 66 s.
18. ŠAŠEK, M.: vývojové tendence sídelní struktury Severočeského kraje. Ústí n. L., SEÚ ČSAV 1990, 69 s.
19. TOUŠEK, V. a kol.: Sociálně ekonomická diferenciacce a územní typologie Severočeského kraje. Brno, GGÚ ČSAV 1985.

S u m m a r y

MIGRATION IN THE NORTHBOHEMIAN REGION IN 1983-1988

The contribution analyses migration in the Northbohemian Region in 1983 - 1988 on the scale of the former administrative Region, 10 Districts and in 4 newly delimited regions called Basin, Liberec Settlement Regional Agglomeration (LSRA), Agricultural region and Česká Lípa area, and then in 5 big towns of the region Basin (Ústí n. L., Teplice and Děčín) and LSRA (Liberec and Jablonec n. N.).

The contribution deals mainly with the analyses according to educational status of the population. Four levels of education are considered: primary, secondary without the school-leaving examination, secondary with the school-leaving examination and higher education. The analyses reveal that the educational level in the region Basin has been deteriorating, the region attracts non-qualified migrants and loses people with higher level of education, who prefer a better living and social environment than the mentioned region can offer them. On the contrary in the region of LSRA the qualification structure is changing for the better.

Migration flows are watched within the limits of their own Districts, with the adjoining Districts, with Bohemia without Prague, with Prague, with Moravia and with Slovakia. All the mentioned towns have negative net migration with Slovakia, towns in LSRA have considerably high ballance of migration with all other stated places, while towns of the region Basin lose even with the rest of Bohemia and their total net migration is considerably lower. All the towns have significant inflows from Slovakia. Detailed data are in Tab.

Fig. 1 - 4 - Migration according to educational status in four newly delimited regions of the North Bohemia.

(Pracoviště autora: Sociálně ekonomická fakulta UJEP, Lipová 8, 400 01 Ústí nad Labem.)

Došlo do redakce: 31. 7. 1991.

Lektoroval Václav Poštoňka